

(literary translations and remakes, styling, different types of intertextual connections, etc.). The form and content of artistic realization of supplication and confessional identity in Shevchenko sacred texts: canonical forms, symbolism, specific rhythmic structure, penetrating rhetoric, lexical repetition, dialogic elements of worship, noticeable signs of spiritual ideals, the pathos of Scripture and its spiritual intra- and style-volatile proximity, sacred faith.

Holy letters are only impulses for writing author sacred patterns. Further occurrences of sacred text in Ukrainian literary space was reflected in prayer, confessional, psalm imitations, typical feature of which is the implementation of the national image of the world in the Old Testament images.

Key words: transcendent, spectral quantivalent, spatial and temporal organization, system genesis, chronotope, catharsis, synergy, canonicity, symbolism, spiritual, imitation.

УДК 821.161.2-24.091

Т.О. Джурбій

ТРАДИЦІЇ Т.Г. ШЕВЧЕНКА У ТВОРЧОСТІ М.Л. КРОПИВНИЦЬКОГО

Статтю присвячено дослідженню творчих взаємозв'язків М. Кропивницького та Т. Шевченка. На прикладі неоригінальних драматичних творів Кропивницького, сюжет для яких запозичено у Шевченка, простежено художні подібності, відмінності стилю двох авторів, проблематики, змістової наповненості.

Ключові слова: драма, поема, запозичений сюжет, п'єса, інтерпретація змісту, художній та історичний розвиток твору.

Творчість М. Л. Кропивницького поклала початок нового етапу розвитку української драматургії та театру зокрема. Його неоригінальні драматичні твори, незважаючи на запозиченість сюжетів, є оригінальними засобами відображення національно-ментального світогляду крізь призму європейської та вітчизняної літератури. П'єси на запозичені сюжети представляють «здебільшого правдиві картини життя, побуту різних прошарків українського суспільства, широко і творчо використано усну народну творчість – пісні, легенди, приказки і прислів'я, – розмовну народну мову, ... цим самим драматичні переробки ... сприяли посиленню реалістичних тенденцій в українській драматургії...» [2, с. 171].

У творчому процесі драматурга весь час відбувалася еволюція у напрямку створення реалістичної соціальної драми. У цьому процесі поступово відпадали елементи побутовізму та мелодраматизму. Тому цілком закономірним є той факт, що Кропивницький часто звертався до творчості славетного Кобзаря – Т. Г. Шевченка. На сюжети шевченківських (здебільшого побутових) поем він написав кілька драматичних переробок: вперше це сталося у 1872 році, коли написав за його поемою «Невольник» однойменну драму, яка протягом багатьох десятиліть користувалася великим успіхом у глядачів, особливо коли роль Коваля виконував автор, а Ярину грала Марія Заньковецька. Досить часто драматург звертався до п'єси Т. Шевченка «Назар Стодоля», яку виставляв кілька разів під час гастролей першої трупи українських корифеїв в Петербурзі. Обрав він цю драму і для постановки 4 січня 1887 року у присутності Олександра III.

На початку 1890-х років М. Кропивницький створює ще одну п'єсу за шевченківським сюжетом. Це була інсценізація поеми «Титарівна».

На сучасному етапі питання творчих взаємозв'язків Кропивницького та Шевченка перебуває у стадії розвитку, дослідження. Одним із фундаментальних досліджень цієї проблеми можна назвати дисертацію Анатолія Новикова «Марко Кропивницький і українська драматургія другої половини XIX – початку XX століття». Серед великого розмаїття неоригінальних творів Кропивницького А. Новиков детально розглядає лише п'єсу «Титарівна», а про решту згадує у контексті аналізу інших творів.

Детальною розвідкою XX століття про розвиток української драматургії стала праця З. Мороза «На позиціях народності». Характеризує вчений досить ґрунтовно й постаті видатних драматургів XIX століття, зупиняється детально на особливостях їх творчої манери. Згадуються у цій праці й неоригінальні твори М. Кропивницького, писані на шевченківський мотив, та дослідник не вважає їх здобутком вітчизняної літератури, хоча й не применшує цінність цих творів, і тому не зупиняється на детальному їх аналізі.

Тому вважаємо доречним дослідити вплив Т. Шевченка на драматургію М. Кропивницького.

Тарас Шевченко у житті і творчості Марка Кропивницького мав надзвичайно велике значення. Своїм життям, що було присвячене боротьбі за національне відродження України, Кропивницький багато в чому нібито повторював багатостраждальну долю Шевченка. Навіть дитинство його схоже було на Тарасові сирітські роки. І дійсно – М. Кропивницький, як і Т. Шевченко ріс без матері, досить часто голодував зі своєю сестрою у старій холодній хаті. Ріс він теж серед бідного простого селянського люду, товаришував з дітьми кріпаків. Отже сирітську долю він добре знав.

Марко Кропивницький, працюючи уже в театрі, бездоганно декламував під час сценічних виступів поезії Т. Шевченка. Усе своє життя Марко Лукич шукав і знаходив підтримку у творчості Шевченка, особливо у часи смутку.

Першою переробкою за Шевченком була драма «Невольник». Цю драму автор назвав «драматичними малюнками в 5 діях», зауваживши при цьому: «Перероблено з поеми Т. Г. Шевченка «Невольник». Цей твір мож-

на віднести до жанру історичної драми. У ньому правдиво відтворені історичні події на Україні періоду її боротьби з турецькими завойовниками. Ця тема розроблювалася багатьма українськими письменниками. Але найповніше і, треба сказати, найправдивіше вона висвітлена Т. Г. Шевченком. Недаремно М. Л. Кропивницький, як вірний і послідовний продовжувач традицій великого Кобзаря, звертається до його творчості як до висхідної позиції у зображенні історичного минулого своєї Батьківщини, свого народу, йдучи за Т. Г. Шевченком, наслідуючи деякі його стилістичні прийоми, М. Л. Кропивницький створює цілком оригінальну п'єсу, пронизану ідеєю патріотизму, безмежної любові до Вітчизни.

Зберігаючи основну сюжетну канву Шевченкового твору, М. Л. Кропивницький вводить у свою п'єсу нові дії, якими є третя і четверта, нових героїв – бандуриста Непокритого, дівчину-сусідку Оксану, запорожців. Де що в іншому плані зображується характер і поведінка головного героя драми Степана. Якщо у Т. Г. Шевченка образ Степана-сироти, знедоленого соціальними обставинами, змальований у піднесеному тоні – він завжди готовий з шаблею в руках виступити на захист рідного краю від ворогів, – то у М. Л. Кропивницького старий Коваль майже силоміць посилає Степана на Січ боронити рідний край та віру Христову.

Дізнавшись про намір батька, Степан у М. Л. Кропивницького падає духом і протягом майже всієї першої дії він то «нездужає», то йому «млосно», то у нього «голова болить» і т. д.

Невдало показано Степана і в останній (п'ятій) дії драми, коли у сліпому кобзареві старий Коваль пізнає свого прийомного сина, який докоряє йому тим, що він послав його на Січ. «Це я, тату, приніс вам тієї слави, що ви мене послали здобувати» [3, с. 78], – говорить Степан батькові.

Такий докір Степана старому Ковалеві, який болісно переживає своє горе, автором, нам здається, не зовсім вмотивований, оскільки він звучить дисонасом героїчному змістові п'єси.

Зображення сцени турецької неволі і внесення пісні невольників у цю сцену є оригінальною художньою частиною драми. Але й тут певну організуючу роль у самому задумі картини відіграли традиції історичних поем Шевченка, зокрема відчувається спорідненість з мотивами плачу невольників у поемі «Гамалія».

«Невольник» за своїм характером є патріотично-історичною драмою, яка відтворює картини минулого України.

Використовуючи образи й пісні Т. Г. Шевченка, М. Л. Кропивницький разом з тим додав у твір ряд своїх пісень, зокрема створив пісню «Ревуть, стогнуть гори, хвилі», яка згодом стала народною.

І все ж переробка М. Л. Кропивницького у порівнянні з оригіналом набагато слабша, і цю слабкість пізніше зрозумів сам автор. Будучи вже відомим письменником, який оволодів секретами драматургічної майстерності, М. Л. Кропивницький відверто визнав, що його «Невольник» «надто незадовільний у сценічному відношенні і занадто складний для любительського спектаклю».

«Але великою заслугою драматурга було вже те, що завдяки його переробці «Невольник» отримав нове життя – сценічне – і таким чином став доступний ширшим народним масам. Хоча щодо художніх якостей п'єси Кропивницького, то, наприклад, відомий дослідник творчості митця М. Йосипенко вважав, що «і в характері розвитку подій драми, і в загальній композиції, а особливо – в роботі над нею автора як режисера відчувалась талановита рука майстра, що добре вже знає закони і засоби впливу на глядача». Сценічний успіх твору є тому доказом» [1, с. 79].

Наступна переробка – це була інсценізація поеми «Титарівна». Дослідник творчості Кобзаря М. Гнатюк вважає, що: «Титарівна» – реалістична поема на соціально-побутову тему», в якій є «також риси балади» [4, с. 60].

«Дотримуючись сюжетної канви шевченкового твору, М. Кропивницький свій твір наснажує живими побутовими сценами й дещо інакше з'ясовує стосунки між Микитою і титарівною, які відбуваються на тлі величних протестантських дій українського народу, спрямованих проти іноземних загарбників, що впливають на персонажів, зокрема головних, які є тепер носіями народної моралі, перейнятої патріотизмом й вірністю у коханні» [4, с. 60].

Над своєю «Титарівною» Кропивницький працював наполегливо і довго. Внаслідок бажання автора здійснити постановку на сцені улюбленого ним твору Т. Шевченка, а також з огляду на вимоги цензури, виникло кілька варіантів драми, більшість з яких збереглися і до нашого часу.

Перша редакція п'єси «Титарівна» (друга назва – «Глум і помста») закінчена драматургом 12 січня 1891 року. У наступних редакціях п'єси, з огляду на цензурні утиски, Кропивницький згадку про Шевченка зняв, залишивши у підзаголовку два слова: «Сюжет позичений».

Однак цей варіант п'єси побачив світ лише в понівеченому цензурою вигляді, що суттєво позначилося на його художніх якостях. Можливо й тому перший варіант цього твору залишився поза увагою літературних критиків. Хоча, на думку Олени Пчілки, і у цьому варіанті драматург досить вдало зумів намалювати «загальну народну» сцену, як молодь гуляє, співає, жартує...» [4, с. 247]. Загалом позитивно оцінювалася п'єса і за радянських часів, зокрема, у працях Й. Кириленка та І. Пільгука [4, с. 39]. Однак зазначений твір М. Кропивницького практично й не був об'єктом спеціального наукового дослідження.

Перший варіант (основний) драми Кропивницького за змістом багато в чому нагадує шевченкову «Титарівну». Однак Кропивницький надає твору не тільки соціально-побутового, а й патріотичного звучання. Саме цим ймовірно можна пояснити зміщення акцентів у висвітленні образу головного героя його п'єси.

На «Титарівні» М. Кропивницького виразно відчутний відгомін всієї творчості Т. Шевченка, а не лише даної поеми, особливо це помітно на образі Микити, який у п'єсі ввібрав у себе найкращі риси протестантів, месників і борців за волю, відображених Т. Шевченком у багатьох його творах різних жанрів.

Сюжетно-типологічне зіставлення поеми Т. Шевченка «Титарівна» і однойменної п'єси М. Кропивницького засвідчує, що, беручи за основу сюжетну канву твору Шевченка, Кропивницький її значно розширив, поглибив, створивши, таким чином, цілком оригінальну, патріотичну й глибоко національну п'єсу з колоритними посталями, цікавими самотніми характерами і ситуаціями, що властивим могло бути саме у драматургічному творі: адже мотив Шевченкової балади породив задум до художнього осмислення соціально-моральної проблеми.

Творчо розвиваючи традиції Т. Шевченка, М. Кропивницький зробив відчутний внесок у літературу соціально-психологічного реалізму, аналізуючи найскладніші проблеми свого часу.

Список використаних джерел

1. Йосипенко, М. Й. Марко Лукич Кропивницький / М. Й. Йосипенко. – К.: Держвидав, 1958. – 322 с.
2. Мороз З. П. В боротьбі за реалізм: Дослідження з історії української літератури / З. П. Мороз. – К.: Дніпро, 1966. – 461 с.
3. Новиков А. Звертаючись до духовного батька (Шевченківський контекст творчості М. Кропивницького) / Новиков А. // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 3. – С. 76-80.
4. Новиков А. О. Художній універсум Марка Кропивницького / Новиков А. О. – Х.: Майдан, 2006. – 349 с.
5. Поема Т.Г. Шевченка «Титарівна» і п'єса М.Л. Кропивницького «Титарівна». Сюжетно-типологічна спорідненість і відмінність [Електронний ресурс] / М.С. Киричок // Культура народів Причорномор'я. – 2004. – №56, – Т.1. – С. 59-63 – Библиогр. в конце ст. 16 назв. – укр. http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp56_1/knp56_59-63.pdf.

Summary.

The article studies the creative relationships of M. Kropyvnytskyj's and Shevchenko's. In the case of non-original dramatic works of M. Kropyvnytskyj's story which borrowed from Shevchenko traced artistic similarities, differences of style two authors, issues, semantic fullness.

Taras Shevchenko in the life and work of Mark Kropyvnytskyj was extremely important. His life, which was devoted to the struggle for national rebirth of Ukraine, Kropyvnytskyj much long-suffering the fate of the alleged repeated Shevchenko. Kropyvnytskyj as a faithful and consistent continuing the traditions of the great poet, refers to his work as a rising position in the image of the past of his homeland, his people, followed Shevchenko, imitating some of his stylistic devices, M. Kropyvnytskyj creates a very original piece, pierced idea of patriotism, boundless love for the Motherland.

Creatively developing tradition Shevchenko, M. Kropyvnytskyj made a great contribution to the socio-psychological and references realism, analyzing the difficult problems of his time.

Key words: drama, poem, borrowed plot, play, interpretation of contents, artistic and historical development of the composition.

УДК 82.091:821.161

И.Ю. Голубишко

ЛИТЕРАТУРА И ЖИВОПИСЬ: МЕЖВИДОВЫЕ СВЯЗИ

Статтю присвячено проблемі міжвидового (інтермедійного) аналізу літературного твору. Автор доводить, що зміст поетичного твору може бути сприйнятий глибше і точніше, якщо розглядати його як синтез мови літератури і живопису. Крім того, на прикладі творчості О. Блока, М. Врубеля та І. Глазунова досліджується зв'язок творів живопису з поетичним текстом і навпаки – вплив останнього на візуальне мистецтво.

Ключові слова: компаративістика, міжвидовий аналіз, культурологічний аналіз, екфрасис, портрет.

Анализ литературного произведения в контексте межвидовых связей в последние десятилетия XX и в XXI в., отстаивание права компаративистики на данную проблематику получили широкое освещение в трудах многих ученых (Альфонсова В.Н., Бочкарёвой Н.С., Вартанова А.С., Наливайченко Д.С., Силантьевой В.И., Рубинс М., Ощепкова А.Р., Шмеллинга М. и мн. других). Компаративистика в современном литературоведении трактуется значительно шире, чем в момент зарождения. Её аспект – изучение взаимодействия литературы с другими видами искусства – один из малоразработанных. Немецкий литературовед М. Шмеллинг рассматривает компаративистику как исследование отношений. Интермедиальность в этом смысле является одним из центров сравнительного исследования. Ученый подчеркивает: «Порівняльне і загальне літературознавство як дослідження літератури є також дослідженням культури й цивілізації у значенні міждисциплінарної та міжкультурної контекстуалізації, а також між різними типами медіа (тобто мистецтва (курсив автора. – И.Г.) в сучасній компаративістичній термінології)» [4, 208]. И ещё один его вывод, относящийся к изучению культурных отличий (разностей) как новой отрасли компаративистики, уместен в рамках нашего исследования. Шмеллинг уверен, что новые направления в компаративистике «покликаются на семиотико-культурологичні моделі, через які мають контакти з іншими формами мистецтва і/або медіа та на етнологічні засновки й інструменти, що походять з культурологічних студій і дають змогу пояснити транскультурні процеси всередині й між літературами» [4, 209]. Отмеченная дискуссионность идей интермедиальности и определяет *актуальность* проведенного исследования.